

8. Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання / О. О. Андреев [та ін.]; за ред. О. О. Андреева, В. М. Кухаренка; ХНАДУ. – Харків: «Міськдрук», 2013. – 212 с.

9. Робинсон К. Школа будущего. Как вырастить талантливого ребенка / Кен Робинсон и Лу Ароника; пер. с англ. О. Медведь. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2016. – 386 с.

10. Ягодзінський С. М. Сумнівний гуманізм інформаційного суспільства / С. М. Ягодзінський // Гуманістичний вимір інформаційного суспільства: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції [Філософські семінари]. – Полтава: ПолтНТУ, 2008. – Вип. 7. – С. 82–89.

11. Покоління Z і його місце в історії. Теорія поколінь. Покоління X, Y і Z [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poradumo.pp.ua/cikave/58009-pokolnnya-z-yogo-msce-v-storyi-teorya-pokoln-pokolnnya-x-y-z.html>.

References

1. Bojko A. I. Osvita v informacijnomu suspil'stvi: ochikuvannya i vyklyky / A. I. Bojko // Gumanitarnyj visnyk ZDIA. – 2015. – №63. – S.164–172.

2. Komenskij Ja. A., Lokk D., Russo Zh.–Zh., Pestalocci I. G. Pedagogicheskoe nasledie / Sost. V. M. Klarin, A. N. Dzhurinskij. – М.: Pedagogika, 1988. – 416 s. – (B–ka uchitelja).

3. Gessen S. I. Osnovy pedagogiki. Vvedenie v prikkladnuju filosofiju / S. I. Gessen. – М.: Shkola–Press, 1995. – 447 s.

4. Bugan Ju. V. Teorija pokolin' i STEM osvita / Ju. V. Bugan // STEM–osvita ta shljahy i'i' vprovadzhenja v navchal'no–vyhovnyj proces. – Ternopil', 2017. – S.57–60.

5. Jermolenko A. B. Rozvytok nacional'nogo osvitynoho prostoru v konteksti nadban' teorii' pokolin' / A. B. Jermolenko // Visnyk nacional'nogo universytetu oborony. – 2015. – №3 (40). – S.82–87.

6. Lytovchenko I. V. Osoblyvosti funkcionuvannya social'nogo instytutu osvity v informacijnomu suspil'stvi: social'no–filosof's'kyj analiz / I. V. Lytovchenko // Grani. – №2 (130) ljutij 2016. – S.121–125.

7. Kalenjuk S. I. Ekonomika osvity / S. I. Kalenjuk. – K.: Znannya Ukrainy, 2005. – 316 s.

8. Pedagogichni aspekty vidkrytoho dystancijnogo navchannja / O. O. Andrijejev [ta in.]; za red. O. O. Andrijeva, V. M. Kuharenka; HNADU. – Harkiv: «Mis'kdruk», 2013. – 212 s.

9. Robinson K. Shkola budushhego. Kak vyrastit' talantlivogo rebenka / Ken Robinson i Lu Aronika; per. s angl. O. Medved'. – М.: Mann, Ivanov i Ferber, 2016. – 386 s.

10. Jagodzinskiy S. M. Sumnivnyj gumanizm informacijnogo suspil'stva / S. M. Jagodzinskiy // Gumanistychnyj vimir informacijnogo suspil'stva: Materialy vseukrai'ns'koi' nauko–praktychnoi' Internet–konferencii [Filosof's'ki seminary]. – Poltava: PoltNTU, 2008. – Vyp.7. – S.82–89.

11. Pokolinnja Z i jogo misce v istorii'. Teorija pokolin'. Pokolinnja X, Y i Z [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poradumo.pp.ua/cikave/58009-pokolnnya-z-yogo-msce-v-storyi-teorya-pokoln-pokolnnya-x-y-z.html>.

Kushnikova S. V., senior teacher of department of education, culture of health, trade and out-of-school education of University is the «Dnepr academy of continuous education» (Ukraine, Dnipro), svkysik@gmail.com

The need for innovative transformation of education in the information society

The article substantiates the relevance of philosophical analysis of the innovative transformation of education determined by the rapid development of information technologies.

It is proved that development of people's intellectual capacity as well as training of specialists able to ensure the successful development of the state is fostered by modernization of education.

The need to take into account each generation specificity for developing educational and scientific activities and successful communication in the educational process is argued.

Keywords: education, society, informational society, theory of generations, generation Z, education transformation.

***

УДК 37.0+316.7

Симоненко С. П.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії, історії та політології, Одеський
національний економічний університет
(Україна, Одеса), si39mon@ukr.net

Гуманітаристика в освітніх стратегіях індустріального та постіндустріального суспільства

Досліджується роль науки і техніки у формуванні пріоритетів в системі освіти, і зокрема характеру взаємодії в ній гуманітарного та природничого знання в індустріальному та постіндустріальному суспільствах. Вказуючи на суперечливий характер такої взаємодії в епоху Індустрії 4.0, робиться висновок про посилення негативного впливу науково-технічних новацій на людину. Показано, що розвиток інформаційних і комунікаційних технологій слабо корелюється з розвитком інтелектуальних здібностей людини. У зв'язку з цим, та з огляду на близьку перспективу розвитку неринкової соціальної економіки та тлі масового вивільнення людей у їх діяльності за рамки ринкових взаємовідносин, обгрунтовується теза про пріоритетність гуманітаризації усієї системи освіти включно з освітою науково-технічною та наголошується, що саме гуманітарно-художнє знання у розбудові підвалин нового типу культури буде відігравати визначальну роль.

Ключові слова: гуманітарно-художнє знання, природничо-наукове знання, четверта промислова революція, знання та інформація, модель зайнятості, неринкова соціальна економіка.

Наука і техніка все більш рішуче вторгається у світ людини, перетворюється з засобу міни природи в інструмент конструювання самої людини, виходячи з-під її контролю та нав'язуючи їй свої цінності та принципи існування у якості певного «абсолюту», на який вона повинна рівнятися. Тому сьогодні, як ніколи, є актуальною задача гуманізації системи освіти, подолання в ній технократичних тенденцій та переорієнтації її на всебічний розвиток особистості, утвердження гуманітарно-антропологічних імперативів в суспільному розвитку, пріоритету морально-духовних цінностей у стосунках між людьми.

Найбільш характерною ознакою гуманітарних наук, котра відрізняє їх від наук точних, природничих, є суб'єктивність, яку в самому широкому сенсі можна розуміти як творчість, активність, авторство власного буття, якість або властивість розвинутої особистості. Пріоритетами гуманітарних наук є розуміння та тлумачення світу культури людини, її поведінки, духовного життя, світоглядних принципів тощо. Оскільки критерії гуманітарного знання певною мірою є розмитими, ряд наук, котрі так чи інакше у якості свого об'єкта розглядають суспільство та людину, традиційно зараховуються до комплексу гуманітарних та доповнюють його. Власне, до виникнення науково-технічної культури всі науки, навіть ті, котрі сьогодні ми однозначно відносимо до комплексу природничо-математичних, можна вважати гуманітарними, оскільки практично всі без винятку містили у собі потужну гуманітарну компоненту.

Більш менш чіткий поділ знання на гуманітарне та природничо-наукове в західноєвропейській культурі з'являється лише в епоху Нового часу. Найбільш суттєвою ознакою наукового знання, котре повинно було б відрізнити його від знання гуманітарного, була претензія на об'єктивність, орієнтація на виявлення незалежних від людського сприйняття та уяви законів природи. На принциповій відмінності між гуманітарними та природничими знаннями наполягали представники баденської школи неокантіанства (насамперед Г. Ріккерт)

та феноменологічної герменевтики (Е. Гуссерль, П. Рікер), котрі зазначали, що метою природничих наук є вивчення об'єктивного світу та опису в ньому всього типового, загального, універсального та закономірного, в той час як гуманітарні науки покликані вивчати лише феномени людського життя, його унікальність та суб'єктивність, прояви людського духу.

Практично відразу з зародженням науково-технічної культури починаються дискусії про співвідношення гуманітарного та природничо-наукового знання. Особливо запеклими вони стають з появою позитивізму О. Конта, виходячи навіть за рамки суто власне наукових диспутів. Найбільш відомий з них відбувся в 1837 р. в стінах французького парламенту під час обговорення законопроекту про розширення викладання природничих наук в середній школі між фізиком Д.-Ф. Араго та поетом А. Ламартіном.

На думку відомого філософа і теоретика літератури Х. У. Гумбрехта, гуманітарні науки протягом всього ХХ століття значною мірою збереглися саме завдяки постійним розмовам про власну кризу. Приводом до них стають негативні явища в західній культурі кінця ХІХ – початку ХХ століть, котрі ряд інтелектуалів (Ніцше, Шпенглер, Ортега-і-Гассет, Тойнбі) пояснювали «масовізацією» суспільства, котра, в свою чергу, пов'язувалась з емансипацією і соціальною активізацією «масової» людини, в тому рахунку і з розширенням її політичної участі.

Розмови про тотальну «дегуманізацію культури», «варваризацію» Заходу та його неминучу загибель, однак, значною мірою були перебільшенням. Якщо й вести мову про дегуманізацію культури, то швидше в частині якісних змін у характері праці індустріального індивіда безпосередньо у виробничих процесах. Він, як відомо, знає переважно матеріальну працю, роботу в чітко визначений час, природну необхідність, що робить мислення людини також машинним, догматичним, алгоритмізованим процесом, спрямованим на вирішення наперед запрограмованих, стандартних задач, визначених внутрішнім змістом виробничого процесу. Індустріальний індивід, включившись в процес машинного виробництва, вимушений підкорятись дії і ритму машинного виробництва, стаючи додатком машини, її органічно-тілесним продовженням, деградує, втрачаючи свою індивідуальність та стаючи тотожним іншим, «усередненою особистістю». Однак ступінь такої деградації повинен визначатись лише відмінністю між характером праці людини минулих епох, – дійсно універсальною у своїх трудових операціях, та характером праці індустріального індивіда, продиктованим виробничою одноманітністю машинного виробництва. Така праця дійсно позбавляє людину особистісно-людського, гуманістичного змісту. Проте лише в тому розумінні, у якому цей зміст може бути притаманним екзистенції, скажімо, людині середньовіччя. Адаже можливості трудової універсальності у якості чинника розвитку людської особистості мають як свою межу, так і зворотній бік – чим більш універсальною є людина у своїх трудових операціях, тим більш примітивними та спрощеними будуть як самі ці операції, так і їх результати.

Насправді ж, ситуація з гуманітарними науками та гуманітарною освітою якихось 100–150 років тому

була набагато кращою, аніж зараз. Позитивні наслідки промислової революція багатократно переважають ті втрати, котрі зазнає у своїй культурі масовий індивід з її приходом. На середину ХІХ ст. в більшості країн Західної Європи впроваджується обов'язкова середня освіта. Проходять ті часи, коли навіть проста грамотність була ознакою складної інтелектуальної діяльності. Справжня революція в освіті для величезної (у порівнянні з попередніми епохами) кількості пересічних громадян відкриває реальні можливості долучитись до духовно-культурних надбань людства, отримавши знання, котрі традиційно розглядалась як свідчення духовної емансипації, так і запорука просування на більш високі щаблі соціальної драбини, були формою легітимації більш високого статусу людини в очах соціуму тощо.

На порядки зростає така категорія, як кваліфіковані техніки та інженери, котра отримала назву «нових професій». З'являється також потреба суспільства у відносно масовій категорії людей, котрі б займались виключно розумовою діяльністю та надавали відповідні послуги різним верствам населення. В Англії, наприклад, число таких професіоналів-інтелектуалів (за підрахунками відомого економіста Г. Раута) зросло майже втричі з середини ХІХ ст. до 1911 р. (з 276 тисяч до 796) [12, с. 69]. Нагадаємо, що стандарти вищої освіти на той час у якості невід'ємного свого елемента передбачали вивчення гуманітарних дисциплін. Навчання на філософському факультеті, як правило трирічне, була обов'язковим незалежно від майбутнього фаху студента університету. Гуманітарні науки вважались загальноосвітніми: тут студент міг засвоїти основи світобачення та сформувати власний світогляд.

Немаловажну роль у такому поважному ставленні до гуманітарного знання, очевидно, відігравали соціокультурні стереотипи європейців, корені яких проростають ще з античних часів. Сам термін «гуманітарні науки» походить від «artes liberales», – латинського виразу, який визначав вільні, або людські мистецтва і навички. Примітно, що за часів античності їх могла отримати тільки вільна людина, а не раб. Власне, й сама концепція гуманітарної освіти була закладена ще Платоном, котрий у якості головних її задач розглядав навчання спілкуванню, читанню, розумінню різноманітних літературних праць, вміння мислити тощо.

Таку позитивну «резистентність» до нападок з боку технократів та сцієнтистів західна освіта, у якій гуманітарні дисципліни займали майже привілейоване становище, зберігає протягом майже всього ХХ століття. В першій його половині до традиційних дискурсів про людину: релігійного, наукового, морально-етичного, метафізичного приєднуються нові, які спираються на такі гуманітарні науки, як психоаналіз, семіологія, етнографія, структурна антропологія тощо. Для соціальних наук цього часу характерними є нерозривний та постійний зв'язок соціального пізнання зі смисложиттєвими, світоглядними компонентами, цінностями, зниження в них питомої ваги притаманних природознавству кількісних методів та орієнтація соціального пізнання на переважно якісну сторону соціальної дійсності.

Більше того, з кінця 60-х і початку 70-х років широкою популярності набуває ідея культурного ренесансу

Сутність нової культури виростає з занепадом характерних для класичного індустріального суспільства систем, котрі формували особистість переважно зовнішньо. Західні інтелектуали відреагували на ці процеси масовим ростом теорій в царині гуманітаристики. Цей рух починається з структуралізму, лінгвістики, потім з'являється неомарксизм та неофрейдизм, далі деконструкція, неоісторизм, теорії ідентичності тощо. На тлі істотного покращення матеріального добробуту пересічних громадян зростає критика утилітарно-техніцистського підходу до освіти та виховання і на рівні масової свідомості.

Така критика базувалась на переконанні, що подальший розвиток виробництва і науки стає можливий лише за умови переходу їх у нову якість, суть якого, як вважалося, полягає у повороті матеріально-виробничої сфери до людини, орієнтації на її потреби, запити, і в першу чергу духовні. Людина повинна припинити сприймати себе у якості обов'язкового елемента технологічної, економічної або політичної систем, де її діяльність жорстко визначалась зовнішніми по відношенню до її особистої культури якостями. Ця жорстко детермінована схема поступається місцем переконанням, що соціально-економічне зростання залежить уже від стану духовного світу особистості, від її розвитку та соціокультурної орієнтації. Інтенсивно також експлуатується теза про «олюднення» техніки, технологій, внаслідок чого, мовляв, з'являється гостра потреба для їх впровадження та обслуговування у людині, котра повинна володіти не тільки спеціальними знаннями, а й комплексом гуманітарних знань, здатним розвивати людську суб'єктивність, стимулювати творчу діяльність людини.

Формі естетичного засвоєння та відтворення світу тут відводилась не менш важлива роль. Остання третина ХХ ст. проходить під знаком небувалого інтересу до образотворчих мистецтв, театру, танцю, музики, поезії. Так, в Японії з початку 60-х років по кінець 90-х років було збудовано більше 200 нових музеїв. В Західній Німеччині тільки за 80-і роки їх було збудовано близько 300; в Великобританії кожні 18 днів в ці роки відкривався новий музей. В США, починаючи а 70-х років аудиторія оперних театрів майже потроїлась, а кількість зайнятих в сфері мистецтв набагато перевищувала загальні темпи росту зайнятості.

В освітній сфері популяризація мистецтва органічно поєднується з вивченням гуманітарних дисциплін. Наприклад, у Великобританії Закон про освіту 1988 року, підкреслюючи першорядну важливість морального і культурного розвитку учнів, пов'язує реалізацію цього завдання зі збільшенням питомої ваги гуманітарних дисциплін в навчальних планах обов'язкових шкіл, рекомендує включити в число основних предметів історію і географію, а також музичне виховання. У західнонімецьких гімназіях рідна мова, іноземні мови, історія та географія, предмети естетичного циклу займають до 60% навчального часу, в середній школі Італії – до 50% [3, с. 164].

Широкомасштабні соціокультурними зрушеннями в останні десятиліття ХХ століття набувають свого осмислення у такому явищі, як модернізм. Сутність його полягає в спробах обґрунтування тези, що західна культура на сьогоднішній день вже проминула

найнебезпечнішу, кризову фазу свого розвитку. Відомі американські футурологи Д. Несбіт і П. Ебурдін зміни, які відбулись у сфері культури характеризують як велике культурне відродження, тріумф індивідуальної відповідальності над анонімністю колективу [6, с. 13]. Однак, вже на зламі ХХ–ХХІ століть в культурі та економіці і відповідно освіті наростає і прямо протилежна тенденція, породжена сумнівами в дієвості гуманістичних імперативів розвитку європейської цивілізації, в тому, що саме європоцентристська система духовних цінностей здатна забезпечити найвищу конкурентоздатність західної економічної моделі розвитку. Японська модель економічного розвитку, зокрема, багато в чому виявилась більш ефективною за неї, хоча й базується здебільшого на принципово інших філософських, релігійних і моральних принципах.

Кілька років тому широкого розголосу набув декрет міністра освіти Японії, адресований 86 державним університетам, у якому він закликав зосередитися на областях знань, котрі «краще відповідають потребам суспільства», а саме – скоротити або й зовсім скасувати навчальні програми з гуманітарних та соціальних наук. 17 вузів відразу ж оголосили про закриття гуманітарних програм, а ще дев'ять погодилися їх суттєво скоротити. Певною мірою це є свідченням того, що традиційна західна система освіти не прижилась на доволі самодостатньому та самобутньому японському культурному ґрунті, – гуманітаристика, власне, ніколи не була іманентною ні японській культурі, ні азійській в цілому. В умовах гострої конкуренції Азія демонструє більшу рішучість відмовитися від ціннісно-інституційних бар'єрів (навіть своїх власних), котрі можуть стати перешкодою на шляху технічних та інформативних інновацій. Сьогодні Японія у своєму бажанні підтвердити позицію країни-лідера робить ставку на розвиток самого важливого стратегічного ресурсу – людського капіталу та створення Super Smart Society 5.0 («надінтелектуального суспільства»). З огляду на це, посилюються реальні ризики того, що вузькоутилітарний підхід до підготовки фахівців може стати загальною тенденцією, а гуманітаристика в сучасних освітніх стратегіях передових країн-ринків світу буде розглядатись як невиправдана розкіш. Людський капітал сьогодні дійсно є запорукою технологічного та інформативного прориву. Однак у цій концепції розвитку йому все більше відводиться роль знаряддя праці, хоча й високовартісного, а інтерес до людини з боку роботодавця завжди визначався ступенем її корисності в якості робочої сили.

Гуманітарні науки, поза сумнівом, здатні стимулювати науково-технічну творчість. Та надмірно акцентуючи увагу на ньому, прихильники гуманітаризації освіти опосередковано визнають «комплекс меншовартості» нав'язуваний гуманітаристиці ще з часів позитивізму О. Конта, відводячи гуманітарному знанню принизливу роль «служниці» техніки та технологій, на чому вона, звісно ж, далеко не вичерпується.

Не так давно швейцарський уряд замовив дослідження, щоб з'ясувати, які ВНЗ займали вищі позиції в останні 20 років в найавторитетніших рейтингах. З'ясувалось, що всі вони є технічними університетами, які мають невеликі гуманітарні відділення і знаходяться в Європі та США. Їх навчальні програми складені таким

чином, щоб студенти могли інтегрувати різні способи пізнання світу на основі системного підходу, вміли аналізувати нагальні соціальні проблеми, концентрувати увагу на людині як суб'єктові. Значна увага приділяється формуванню особистості, здатної здійснювати культурно-гуманітарні функції у своїй професійній діяльності.

«Скільки студентів-гуманітаріїв, розмірковує Х. У. Гумбрехт, почує мене в Стенфорді за рік? Приблизно сотня в звичайний рік. Це небагато, враховуючи загальну кількість населення, але ви, якщо перебуваєте в Стенфорді, сподівається, що ці студенти будуть виконувати регулюючі функції. Якщо вам пощастить, ви можете вчити майбутнього президента сполучених Штатів. Як правило, ви вчите людей, які будуть дуже важливими особами в промисловості, технології і так далі, і ви будете навчати невелику кількість людей на рівні докторантури, ці люди будуть викладати в аналогічних установах в майбутньому» [4, с. 21]. Зрозуміло, що кількість таких фахівців, як і об'єктивна потреба в них, є доволі обмеженою. Учений пригадує, що якось йому довелося протягом року читати курс перської поезії лише трьом студентам, натякаючи на те, що таку «розкіш» можуть собі дозволити лише ВНЗ світового рівня.

Що ж стосується абсолютної більшості ВНЗ, то на них покладені зовсім інші задачі. Знання тут розглядається як товар, а під освітою розуміється переважно утилітарне навчання вузькому спектру професійних умінь та навичок. Гуманітарні дисципліни в гонитві за знанням розглядаються як анахронізм, перешкода у пошуку найкоротшої відстані до бажаної мети – професійної кар'єри. Адже роботодавцю сьогодні потрібні у своїй масі не особистості, а ефективні виконавці поставлених перед ними конкретних виробничих задач, носії глибоко спеціалізованого знання, котре породжує анонімну колективність, неспроможність до узагальненнь, світоглядних оцінок результатів своєї праці, побачити в них потенційні ризики для суспільства та неготовності нести за них персональну моральну відповідальність.

На сучасному етапі розвитку НТП людина не тільки не вивільняється від технологічного підкорення Машині, а навпаки, стає ще більш залежною від неї, продовжує залишатися її придатком, хоча й вже високо кваліфікованим та глибоко інформованим. Індивідові необхідно невпинно нарощувати свої знання та вміння, котрі дозволяють їй працювати і співіснувати з штучним інтелектом, все більш підлаштовуючись до алгоритмів, за якими він діє. Її когнітивним кредо стає суто позитивістський принципи «економії мислення» та «найменшої трати сил». Та чим далі, тим більш людина буде програвати у конкуренції з Машиною, котра неминуче буде перебирати на себе її функції. Вона все більш стає «одномірною», перетворюється в «професійного кретина». «Знання, – пише відомий економіст Л. Туроу, – стає єдиним джерелом довготривалої стійкої конкурентної переваги, оскільки все інше випадає з рівняння конкуренції, але знання може бути використано тільки через кваліфікацію індивідів» [8, с. 92].

В гуманітарних науках давно вже назріла необхідність змістовно розрізнати поняття «знання» та «інформація». Остання тлумачиться як «лише натяк на

представлене знання» [5, с. 365]. Натомість, під знанням розуміється особливий продукт когнітивної людської діяльності, котра включає у себе такі компоненти, як осмисленість, системність, контекстність, цінності, апробованість практикою. І головне, знання завжди має суб'єктивний, особистісний вимір. Виходячи з відмінності понять «інформація» і «знання», ряд відомих філософів і соціологів: Л. Мамфорд, Г. Шіллер, Т. Роззак, А. Барт, Я. Зодерквіст та ін. показали, що в сучасному суспільстві інформаційна революція не тільки не супроводжується приростом знання, а швидше перешкоджає йому. Доведено, що розвиток інформаційних і комунікаційних технологій слабко корелюється з розвитком інтелектуальних здібностей людини. Більше того, її надлишок може навіть спотворити думку, збити з пантелику свідомість людини, істотно при цьому деформуючи її світогляд, систему особистісних цінностей.

Четверта промислова революція за своїми масштабами, обсягом та складністю докорінно змінює саму парадигму існування людства. Ці зміни в першу чергу будуть полягати не в приголомшливих технологічних проривах, включаючи штучний інтелект, роботизацію, нанотехнології, тривимірний друк, біотехнології тощо, а в самій людині. О. Бард та Я. Зодерквіст говорять про загрозу перетворення масового індивіда у виробничу функцію, у якому буде затребувана лише здатність до разової та своєчасної дії, котра полягатиме у кваліфікованій реакції на отриману інформацію і забезпечення зворотного зв'язку з нею, а також здатності до постійного розвитку множини паралельних самостей. Людина перестає, таким чином, існувати як індивід, перетворюючись у дивіда, котрий реально може існувати лише в реакціях на зовнішні виклики і здатний самореалізуватись лише тоді, коли розглядає себе як систему зв'язків, тобто мережі, залежної від багатьох інших мереж, котра безперервно переробляє інформацію з метою постійного оновлення бажаної віртуальної ідентичності [1, с. 87].

Сьогодні саме поняття «знання», як наполягають на цьому постмодерністи, є досить далеким від просвітницької моделі культури. Воно дегуманізується, втрачаючи зв'язок зі смисложиттєвою проблематикою стає лише інформацією. Девальвації поняття «знання» істотно посприяв саме розвиток інформаційних технологій, котрі породили до життя особливу знакову реальність, у якій симулякри все більш впевнено починають підстроювати під себе і знання, і сенси людського буття, діяльності і істину. Сьогодні, – стверджує Ж. Бодрійяр, – ми опинились «у всесвіті, в котрому з'являється все більше і більше інформації і все менше і менше сенсу» [2, с. 117].

Інформація може набути структурованості та осмисленості, зберігати та розвивати у людині дійсно людське, лише тоді, коли вона буде «запліднена» ідеями свободи, рівності, справедливості, безпеки, обов'язку моральності тощо. Головною метою освіти, вважає відомий американський культуролог Т. Роззак, є навчити молодь засвоювати ідеї, думки, оцінювати, застосовувати та розвивати їх: «Людство успадкувало ці великі ідеї з багатої традиції політичної філософії минулого: від Платона та Аристотеля, Макиавеллі та Гоббса, Джефферсона та Маркса. Дані, інформація

старішають, а великі ідеї живуть, вони складають стійку етичну структуру нашої культури, на них засновані наші закони, плани, політика...» [11, с. 166].

Уже сьогодні чітко вимальовується майбутня модель зайнятості інформативного суспільства. Її можна углядіти в моделі шерингової або гіг–економіки, заснованої на колективному використанні спільних ресурсів, нових комунікаційних технологіях, джерел енергії та засобів пересування, у розвитку стартапів тощо. Масове виробництво інтенсивно роботизується і в перспективі більшість професій стануть непотрібними. Приблизно 47% робочих місць в США підпадають під загрозу автоматизації уже протягом двох наступних десятиліть. Окрім того, на ринку праці існує тенденція до прискорення поляризації. Зайнятість буде зростати у високоприбуткових когнітивних і творчих професіях, але при цьому буде істотно знижуватись у середньо прибуткових монотонних стандартних професіях [10, с. 34]. З огляду на це «Індустрія 4.0» породжує високі ризики дегуманізації та знеособлення людини, є реальною загрозою нашим традиційним джерелам сенсів, таким як робота, суспільство, сім'я, особистість [10, с. 89].

Більше того, британський економіст Г. Стендінг вважає, що перехід до гнучких трудових відношень породжує особливий клас – він його називає «прекаріат» – (в деяких країнах він вже становить чверть працездатного населення), представники котрого не забезпечені постійними робочими місцями і відповідно позбавлені соціальних гарантій у вигляді пенсій, допомоги по безробіттю, медичного забезпечення, а подекуди і певних громадянських прав, котрі є у інших членів суспільства (мігранти, зокрема). У ньому він вбачає потенціальні загрози для суспільства, котрі можуть призвести до серії соціальних вибухів [7, с. 20–23].

Вивільнення людей у їх діяльності за рамки ринкових взаємовідносин призведе до фундаментальних зрушень в суспільстві. Якщо ж розглядати оптимістичний сценарій розвитку соціокультурної ситуації, то можливо вперше за всю історію людства з'являється реальна перспектива зняття цілого ряду форм соціального відчуження, породжених в минулому ринковими формами взаємодії між людьми з приводу продажу власних послуг. Ці зв'язки можуть зміцнювати соціальну інтеграцію, надаючи людям можливість експериментувати з новими соціальними ролями та обов'язками для задоволення власних індивідуальних потреб у розвитку та самореалізації, знаходити новий сенс соціального буття. Неринкова соціальна економіка гостро ставить також і питання про якість дозвілля, часові рамки та значення для людини котрого істотно розширюються. «Друге дихання» може «відкритись» у інституту сім'ї, котрий сьогодні знаходиться у стані глибокої кризи: діти зможуть більше уваги приділяти своїм батькам, особливо літнім, а батьки – дітям у їх реальному вихованні. Відносини між людьми можуть стати нарешті безпосередніми, наповненими їх позитивною енергією довіри і взаємодопомоги, по–справжньому гармонізованими.

Сучасне суспільство, усі сфери котрого проникнуті духом конкуренції і суперництва має реальний шанс перетворитись на соціальну оазу солідарності і взаємної довіри, відновлення взаємної відповідальності тощо.

Без гуманітарної освіти та поширення гуманітарних цінностей в масах, починаючи вже з системи середньої освіти, ці сподівання залишаться лише мріями. Тому, погоджуючись з відомим висловом Ф. М. Достоєвського – «краса врятує світ» та розуміючи під нею суму моральних якостей «позитивно прекрасної людини», візьмемо, однак, на себе сміливість перефразувати її на – «гуманітаристика врятує світ», наголосивши на тому, що саме вона є здатною сформувати та виховати таку людину.

Список використаних джерел

1. Бард А., Зодерквист Я. Нетократия: новая правящая элита и жизнь после капитализма; [пер. с англ. В. Мишучкова]. – Санкт–Петербург: Стокгольм. шк. экономики в Санкт–Петербурге, 2004. – 252 с.
2. Бодриар Ж. Симулякри і симуляція; [пер. з фр. В. Ховхун]. – К.: «Основи», 2004. – 230 с.
3. Вульфсон Б. Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века. – М.: Изд–во УРАО, 1999. – 204 с.
4. Гумбрехт Х. У. «Башня из слоновой кости»: о будущем гуманитарного образования // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». – 2017. – С.13–26.
5. Микешина Л. А. Философия науки Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования. – Москва: Прогресс–Традиция, 2005. – 463 с.
6. Нєсбитт, Д., Эбурдин П. Что нас ждет в 90–е годы Мегатенденции. Год 2000: Десять новых направлений на 90–е гг.; [Пер. с англ. И. Т. Фролова]. – М.: Республика, 1992. – 414 с.
7. Стэндинг Г. Прекариат: новый опасный класс; [Пер. с англ. Н. Усовой]. – Москва: Ад Маргинем Пресс, 2014.
8. Туроу Л. Будущее капитализма. Как сегодняшние экономические силы формируют завтрашний мир; [пер. с англ. А. И. Федорова]. – Новосибирск: Сиб. хронограф, 1999. – 430 с.
9. Хейзинга Й. Homo ludens; В тени завтрашнего дня; [Пер. с нидерл. В. В. Ошиса]. – Москва: Прогресс – Академия, 1992. – 458 с.
10. Шваб К. Четвертая промышленная революция; [перевод с англ.]. – Москва: Эксмо, 2018. – 285 с.
11. Plumb J. H. Crisis in the Humanities / J. Plumb. – New York: Penguin books, 1964. – 324 p.; Roszak T. The cult of information The folklore of computers a. the true art of thinking / T. Roszak. – New York: Pantheon books, Cop., 1986. – 238 p.
12. Routh G. Occupations of the People of the Great Britain. 1801–1981 / G. Routh. – London: Plenum press, Cop., 1987. – 220 p.

References

1. Bard A., Zoderkvist Ja. Netokratija: novaja pravjashhaja jelita i zhizn' posle kapitalizma; [per. s angl. V. Mishuchkova]. – Sankt–Peterburg: Stokgol'm. shk. jekonomiki v Sankt–Peterburge, 2004. – 252 s.
2. Bodrijar Zh. Symuljakyri i symuljacija; [per. z fr. V. Hovhun]. – K.: «Osnovy», 2004. – 230 s.
3. Vul'fson B. L. Strategija razvittija obrazovanija na Zapade na poroge XXI veka. – M.: Izd–vo URAO, 1999. – 204 s.
4. Gumbrecht H. U. «Bashnja iz slonovoj kosti»: o budushhem gumanitarnogo obrazovanija // Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni V. N. Karazina. Serija «Teorija kul'tury i filosofija nauky». – 2017. – S.13–26.
5. Mikeshina L. A. Filosofija nauki Sovremennaja jepistemologija. Nauchnoe znanie v dinamike kul'tury. Metodologija nauchnogo issledovanija. – Moskva: Progress–Tradycja, 2005. – 463 s.
6. Njesbitt, D., Jeburdin P. Chto nas zhdet v 90–e gody Megatenrencii. God 2000: Desjat' novyh napravlenij na 90–e gg.; [Per. s angl. I. T. Frolova]. – M.: Respublika, 1992. – 414 s.
7. Stjending G. Prekariat: novyj opasnyj klass; [Per. s angl. N. Usovoj]. – Moskva: Ad Marginem Press, 2014.
8. Turou L. Budushhee kapitalizma. Kak segodnjashnee jekonomicheskie sily formirujut zavtrashnij mir; [per. s angl. A. I. Fedorova]. – Novosibirsk: Sib. hronograf, 1999. – 430 s.
9. Hejzinga J. Homo ludens; V teni zavtrashnego dnja; [Per. s niderl. V. V. Oshisa]. – Moskva: Progress – Akademija, 1992. – 458 s.

10. Shvab K. Chetvertaja promyshlennaja revoljucija; [perevod s angl.]. – Moskva: Jeksno, 2018. – 285 s.

11. Plumb J. H. Crisis in the Humanities / J. Plumb. – New York: Penguin books, 1964. – 324 p.; Roszak T. The cult of information The folklore of computers a. the true art of thinking / T. Roszak. – New York: Pantheon books, Cop., 1986. – 238 p.

12. Routh G. Occupations of the People of the Great Britain. 1801–1981 / G. Routh. – London: Plenum press, Cop., 1987. – 220 p.

Symonenko S. P., candidate of philosophical science, associate professor, Department of Philosophy, History and Political Science, Odessa National University of Economics (Ukraine, Odessa), si39mon@ukr.net

Humanitarianism in educational strategies of industrial and postindustrial society

The role of science and technology in formation of priorities in the system of education, and in particular the nature of interaction in it of humanitarian and natural knowledge in industrial and postindustrial societies is researched. Pointing out the controversial nature of such interaction in the era of Industry 4.0, it is made clear that increasing the negative impact of scientific and technological innovations on people. It is shown that the development of information and communication technologies is weakly correlated with the development of intellectual abilities of a person. In this regard, and taking into consideration the close prospective of the development of the non-market social economy and the background of massive release of people in their activities within the framework of market relations, the thesis is based on the priority of humanitarianization of all education systems, including the education of science and technology, and emphasized, that it is humanitarian and artistic knowledge in the development of the foundations of a new type of culture will play a decisive role.

Keywords: humanitarian and artistic knowledge, natural sciences, fourth industrial revolution, knowledge and information, employment model, nonmarket social economy.

* * *